

4.2 Vztah úrovně čtenářské gramotnosti žáků a vybraných faktorů

Dosažená úroveň čtenářské gramotnosti žáků může mít svůj vztah k řadě souvisejících faktorů, jejichž poznání je důležité v úvahách o zaměření případných systémových intervencí. Tato podkapitola se proto zaměřuje na hodnocení vztahů úrovně čtenářské gramotnosti žáků 1. ročníku středních škol na jedné straně a vybraných faktorů na úrovni žáka i školy na straně druhé tak, jak jsou uvedeny v tabulce č. 9. Vztahy těchto faktorů a dosažené úrovně čtenářské gramotnosti žáků byly hodnoceny s využitím hierarchických modelů dvou úrovní – žák a škola – a s dosaženým výsledkem žáka v testu čtenářské gramotnosti jako vysvětlovanou proměnnou.²⁶

TABULKA 9 | Přehled faktorů hodnocených ve vztahu k úrovni čtenářské gramotnosti žáků

Faktor	Úroveň	Charakteristika faktoru
Studovaný obor žáka	Žák	Proměnná nabývá šesti hodnot – (1) gymnaziální obor (kategorie oborů K); (2) přírodovědný maturitní obor; (3) společenskovední maturitní obor; (4) technický maturitní obor; (5) umělecký maturitní obor; (6) nematuritní obory (kategorie oborů E a H).
Pohlaví žáka	Žák	Proměnná nabývá dvou hodnot – (1) dívka; (2) chlapec.
Status žáka se SVP	Žák	Proměnná nabývá dvou hodnot – (1) žák se statusem žáka se SVP; (2) žák bez statusu žáka se SVP.
Postoj žáků ke čtení	Žák	Proměnná je konstruovaná jako faktor ze tří dílčích proměnných – (a) průměrné množství času, které žák týdně věnuje čtení knih podle vlastního výběru; (b) průměrný počet knih, které žák podle svého výběru měsíčně přečte; (c) žákem akceptovatelná délka knihy pro její přečtení.
Množství knih, které má žák doma k dispozici	Žák	Proměnná nabývá šesti hodnot – (1) žádnou nebo velmi málo (0–10 knih); (2) asi tak jednu poličku (asi 11–25 knih); (3) asi tak jednu knihovnu (asi 26–100 knih); (4) asi tak dvě knihovny (asi 101–200 knih); (5) asi tak tři knihovny (asi 201–500 knih); (6) asi tak čtyři nebo více knihoven (více než 500 knih).
Nejčastější původce podnětu ke čtení žáka	Žák	Proměnná nabývá pěti hodnot – (1) doporučení kamarádů; (2) doporučení rodičů; (3) doporučení učitele; (4) kladné recenze v médiích; (5) výuka českého jazyka a literatury.
Četnost čtení ve výuce žáka	Žák	Proměnná je konstruovaná jako faktor ze tří dílčích proměnných – (a) čtení knihy podle výběru učitele; (b) čtení knihy dle vlastního výběru žáka; (c) žákův popis toho, co četl.
Žák jako čtenář veřejné knihovny	Žák	Proměnná nabývá dvou hodnot – (1) žák nejčastěji získává knihy ke čtení ve veřejné knihovně; (2) žák nejčastěji získává knihy ke čtení jinak než ve veřejné knihovně.
Pohled učitelů českého jazyka a literatury na vnímání obtížnosti, zájmu a oblíbenosti českého jazyka svými žáky	Škola	Proměnná je konstruovaná jako faktor ze šesti dílčích proměnných zahrnujících – (a) přemýšlení žáků v hodinách češtiny nad tím, co říkají ostatní; (b) ochota žáka dělat v češtině více, než je nutné; (c) zájem žáka porozumět učivu češtiny; (d) žákův osobní pocit z výuky češtiny; (e) žákovo vnímání obtížnosti češtiny; (f) žákova preference otázek v češtině, nad kterými se musí přemýšlet. Hodnota školy je počítána jako průměr hodnot faktoru pro odpovídající učitele školy.
Zřizovatel školy	Škola	Proměnná nabývá dvou hodnot – (1) veřejný zřizovatel školy; (2) neveřejný, tj. soukromý a církevní zřizovatel školy.
Velikost školy	Škola	Proměnná odpovídá počtu žáků střední školy.
Kraj školy	Škola	Proměnná odpovídá kraji, v němž je škola umístěna (14 kategorií odpovědí včetně území hlavního města Prahy).

Zjištění z odhadů hierarchických modelů jsou zachycena v tabulce č. 10. Primární poznatek v tomto ohledu potvrzuje silný vztah mezi studovaným oborem vzdělání žáka a jeho úspěšností v testu čtenářské gramotnosti, kdy výrazně lepších výsledků dosáhli žáci gymnaziálních oborů, a naopak výrazně horších výsledků žáci nematuritních oborů vzdělání. Rozdíly v úspěšnosti žáků dílčích typů maturitních oborů vzdělání nebyly významné. Vyšší zastoupení chlapců a žáků se SVP v nematuritních oborech vzdělání pak vede k odlišným vztahům těchto dvou faktorů a úspěšnosti žáků v testu čtenářské gramotnosti v závislosti na tom, zda je vliv oboru vzdělání žáků zohledněn, či nikoli. Podobně jako v jiných šetřeních lze rovněž zaznamenat, že dívky měly v 9. třídě základní školy výrazně lepší známku na vysvědčení než chlapci, zatímco výsledky dívek a chlapců v testu čtenářské gramotnosti jsou srovnatelné (školní klasifikace však nepochybně zahrnuje řadu dalších dovedností nesledovaných testem).

²⁶ Odhadován byl hierarchický lineární regresní model se spojitou proměnnou a s využitím lme4 package – blíže BATES, D. et al. (2015). Fitting linear mixed-effects models using lme4. *Journal of Statistical Software*, 67(1), 1–48. Jako vysvětlovaná proměnná byla využita úspěšnost žáků v testu čtenářské gramotnosti a alternativně, pro ověření robustnosti zjištění, také dosažené skóre žáků počítané na bázi odhadů 2PL modelů (EAP přístup) s využitím ltm package – blíže viz RIZOPOULOS, D. (2018). Package 'ltm'. Dostupné na: <<https://cran.r-project.org>>. Poznátky jsou shodné při využití kterékoli z vysvětlovaných proměnných.